

**ÜNİVERSİTE DÜZEYİNDE DİN ÖĞRETİMİ ALAN
ÖĞRENCİLERDE EĞİTİM SÜRECİNDE OLUŞAN
TUTUM ve DAVRANIŞ DEĞİŞİKLİKLERİ
(Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği)**

**Doç. Dr. Abdulvahap TAŞTAN
Yrd. Doç. Dr. Ali KUŞAT
Yrd. Doç. Dr. Celaleddin ÇELİK**

ÖZET

Bu araştırma, üniversite düzeyinde din eğitim ve öğretimi alan öğrencilerin sosyo-kültürel ve ekonomik alt yapılarını ve eğitim-öğretim sürecinde onlarda meydana gelen kişisel gelişim, tutum ve davranış değişikliklerini konu edinmektedir. Öğrencilerin yarıdan fazlasının kırsal kesim özelliği taşıyan yerleşim birimlerinden geldiği ve ekonomik olarak ise orta ve ortanın altında bir gelir düzeyine sahip ailelere mensup oldukları görülmüştür. Eğitim-öğretim sürecine bağlı olarak öğrencilerin kişisel gelişim, tutum ve davranışlarında önemli derecede bir farklılaşmanın ortaya çıktığı saptanmıştır. Bu değişmelerin sosyal boyutunun, cemaat türü ilişkilerden daha çok bireyleşme yönünde bir eğilim doğrultusunda olduğu gözlenmiştir. Kişisel gelişim açısından ise, öğrencilerin dini anlama ve yorumlama biçimlerinde büyük bir değişimin olduğu, farklılıkları algılamada ve kabullenmede hoşgörü temelinde bir anlayışın ağırlık kazandığı görülmüştür.

GİRİŞ

Problem ve Amaçlar

Eğitim-öğretim, sosyal bilim araştırmalarında temel bağımsız değişkenlerden biri olarak dikkate alınmaktadır. Eğitimin süresi, yaygınlığı ve kalitesi, bütün sosyal ve kültürel yaşam için anlamlı bir referans çerçevesi oluşturur. Eğitim konusunu fonksiyonalist açıdan ele alan yaklaşımlar genellikle iki soru üzerinde odaklanır. Bu sorulardan ilki; “genel olarak, toplum için eğitimin fonksiyonları nelerdir?” şeklinde ifade edilir. Bu durumda eğitimin, toplum bireyleri arasında sosyal dayanışma için dayanak teşkil edecek ortak değerler ve davranış biçimleri oluşturacağı vurgulanır. İkinci soru ise “eğitim ve sosyal sistemin diğer unsurları arasındaki fonksiyonel ilişkileri” üzerinde odaklanır.¹ Bu durumda eğitimin, ekonomi, aile, hukuk, siyaset, din ve boş zamanları değerlendirme gibi sosyal sistemin temel un-

surları arasındaki karşılıklı etkileşim ve dolayısıyla değişim olgusunun özünü oluşturduğu söylenebilir. Eğitimin öncelikli amacı, toplum bireylerinin, toplumun yaşam biçimini oluşturan kültürünü öğrenmelerine ve böylece toplumsallaşmalarına birinci derecede katkıda bulunmaktır. Eğitimden beklenen ikinci amaç ise, globalleşen dünyada toplum bireylerinin evrensel değerlere ve davranış biçimlerine uyumunda da etkili olmasıdır.

Buradan hareketle eğitim olgusunun gerek yerel ve gerekse evrensel düzeyde etkilerinin özellikle din alanındaki yansımalarının gözlenmesi önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu araştırmamızın temel problemi de, önemli bir din eğitimi ve öğretimi kurumunda meydana gelen kişisel gelişme, tutum ve davranışlarında ortaya çıkan değişimleri üniversite düzeyinde ele almaktır. Ülkemizde üniversite düzeyinde din öğretiminin en üst düzeyde verildiği yerler olarak, İlahiyat Fakülteleri gelmektedir. Bu nedenle bu fakültelerde okuyan öğrencilerin düşünce, bireysel ve toplumsal tutum ve davranışlarında görülen değişimler önem arz etmektedir. Araştırma alanı olarak Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi seçilmiştir.

Araştırmanın temel amacı, üniversite lisans seviyesindeki ilahiyat öğretiminin, etkili faktörleri olarak, öğretim üyesi ve öğrenci ilişkileri, öğretim programlarının muhtevası, öğretim yöntemleri, öğretim araç-gereçlerini dikkate almakla birlikte bu süreçte kazanılan tavır ve tutumların tespit edilmesini öngörmektedir. Araştırmada veri toplama aracı olarak birinci planda anket kullanılmıştır. Ancak araştırmamız yalnızca bir durum tespiti olmayıp ankettan alınan rakamsal veriler araştırmacıların gözlem konusu olan öğrencilerle doğrudan diyalog kurabilecek uygun konularından dolayı kişisel gözlem ve mülakat gibi araçlarla psiko-sosyal düzeyde anlayıcı-yorumlayıcı yaklaşım imkanları devreye sokulmuştur.

Bu araştırmada öğrencilerin sosyo-kültürel ve ekonomik alt yapıları, toplumsal tutum ve davranışlarındaki değişimler ve daha genel olarak bu öğrenimleri süresince kültürel olaylara karşı anlamlı bir bakış açısı oluşturma sürecine de işaret edilmektedir. Dinin diğer toplumsal alt kurumlarla giderek karmaşıklaşan ve aynı ölçüde anlamlılık arz eden konumunu anlamak açısından da bu yüksek öğretim kurumlarının ayrı bir önemi vardır. Bu kurumlar toplumun hem örgün hem de yaygın eğitim alanlarında sağlıklı din hizmeti verecek elemanlar yetiştirmeyi amaçlamakta, bunun yanında yine toplumun ihtiyacı olan dini entelektüellerin² yetişmesinde de etkin bir rol oynamaktadır.

Bununla birlikte, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin daha çok kırsal kökenli ailelerden gelen İHL öğrencilerinden oluşması, bu öğrencilerin de

genellikle çekingen ve içedönük bir kişilik yapısına sahip olmaları, öğretim elemanı-öğrenci diyaloguna da yansımakta bunun da kendine güvensizlik, kendini ifade edememe, cemaat tipi ilişkileri aşamama gibi problemlere neden olduğu görülmektedir.³ Nitekim, bir araştırmada diğer fakülte öğrencilerine nispetle İlahiyat Fakültesine gelen öğrencilerde ilk yıllarda etnosantrizm, dogmatiklik ve ön yargı düzeylerinin daha yüksek, buna karşılık öz-saygı düzeylerinin de düşük olduğu⁴ ortaya konmuştur. Gözlemlerimiz, İlahiyat Fakültesi öğrencilerinin genelde İHL eğitimine atfedilen kişilik değerlendirmelerinin bugün belli ölçülerde değiştiği izlenimini vermektedir. Bunu toplumumuzda meydana gelen genel sosyo-kültürel değişme süreçleri ile de ilişkilendirmek mümkündür. Gözlemlerimiz neticesinde ulaştığımız ve İlahiyat Fakültesi öğrencileri üzerinde yapılan araştırmalarda da varılan ortak noktalardan biri de, bu fakülteyi isteyerek tercih etmiş olanların belli bir kısmının aradığını bulamamaları ve az sayıda da olsa istemediği halde gelmiş olanların ise fakültelerinden memnun olmalarıdır. Bu paradoksal bir durum gibi gözükmemektedir.⁵ Bu durumun analizine ileride değinilecektir.

İlahiyat fakültesi öğrencileri arasında sınıflara göre dini değerler ve tutumlarda bir farklılaşmanın varlığı da öngörülmektedir. Örneğin aşağı sınıflarda daha çok dini pratiklere ve davranış kalıplarına önem verdikleri, buna karşılık son sınıflara doğru ise dindarlığın ahlaki boyutunun öne çıktığı varsayılmaktadır.

Sınırlılıklar

Bu araştırma Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi 2001-2002 eğitim yılında okuyan öğrencilerle sınırlıdır. Araştırmanın örneklemini 240 kişidir. Örneklemin sınıflara ve cinsiyete göre dağılımı sınıfların toplam mevcutlarına göre orantılı bir şekilde yapılmıştır.

Yöntem

Araştırmamızda birbirini tamamlayan iki yöntem kullanılmıştır. Birincisi öğrencilerin kendilerini serbestçe ifade edebilmeleri için anket uygulanmıştır. Ankette, anne-babanın oturduğu yer, gelir durumu, öğrenim seviyesi, öğrencilerin mezun oldukları lise türü, cinsiyeti ve halen buldukları sınıf bağımsız değişkenler olarak dikkate alınmıştır. Öğrencilerde meydana gelen (dini) tutum ve davranış değişikliğini ölçmek için kapalı uçlu soruların yanında açık uçlu sorulara da yer verilmiştir. Kapalı ve açık uçlu sorulara verilen cevaplar araştırmacıların gözlem ve tespitleri ile zen-

ginleştirilerek birtakım değerlendirmeler yapılmıştır. Bu değerlendirmeler yalnızca bir durum tespiti ile sınırlı olmayıp değişkenler arasında bulunan anlamlı ilişkilerin arka planındaki psiko-sosyal nedenlere inilmeye çalışılmıştır.

Bulgular

Tablo 1: Cinsiyet Dağılımı

	Sayı	Oran
Erkek	107	44,6
Kız	133	55,4
Toplam	240	100,0

Tablo 1’de de görüldüğü gibi anket uyguladığımız öğrencilerin toplam sayısı 240 kişidir. Bunların %44,6 (107) si erkek, %55,4 (133)’ü ise kız öğrencilerden oluşmaktadır. Fakültenin toplam öğrenci sayısı 2001-2002 öğretim yılı itibariyle 917’dir. Bunun 464’ü erkek, 453’ü ise kız öğrencidir. Anketimize katılan 240 kişi toplam öğrenci sayımızın %26,2’sine karşılık gelmektedir. Ankete katılan kız öğrencilerin oranının erkeklere göre fazla oluşunun nedeni ise, son yıllarda Fakülteye kayıt yaptıрма hakkı kazanan öğrencilerin büyük çoğunluğunun kız oluşundan kaynaklanmaktadır.

Anketimizde 1, 2 ve 3. sınıflardan 40’ar (%16,7) öğrenci alınmış, 4. sınıflardan ise bunların 3 katı sayıda (120) öğrenciye anket uygulanmıştır. Bunun nedeni ise henüz fakültenin son sınıfında eski İlahiyat programına ait 336 kayıtlı öğrenci bulunduğu, İlahiyat Eski programı, İlahiyat Yeni programı ve İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretmenliği bölümlerinde kayıtlı toplam öğrenci sayısı 491’dir. Bu da diğer sınıfların her bir dönemin yaklaşık 3 katına karşılık gelmektedir.

Tablo 2: Sınıflara Göre Dağılım

	Sayı	Oran
1. Sınıf	40	16,7
2. Sınıf	40	16,7
3. Sınıf	40	16,7
4. Sınıf	120	50,0
Toplam	240	100,0

Ayrıca anketimizdeki sorulardan bir kısmı ile öğrencilerin Fakülte ile ilgili tecrübelerini ifade etmeleri istenmektedir. Son sınıfların bu tecrü-

beyi daha çok yaşamış olmaları nedeniyle son sınıflardan daha fazla öğrenciye anket uygulanması gerekmiştir.

Anketimize katılan öğrencilerin %85'i (204) İmam-Hatip Lisesi, %13,8'i (33) düz Lise ve %1,3 (3) ü ise diğer meslek liselerinden mezun öğrencilerdir.

Tablo 3: Lise Türü İle Sınıfların Çapraz ilişkisi

Lise Türü	Sınıflar				Toplam
	1.Sınıf	2.Sınıf	3.Sınıf	4. Sınıf	
İHL	35	36	40	94	205
	87,5%	90,0%	100,0%	78,3%	85,4%
Düz Lise	3	4		25	32
	7,5%	10,0%		20,8%	13,3%
Meslek Lisesi	2			1	3
	5,0%			,8%	1,3%
Toplam	40	40	40	120	240
	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Tablo 3'de görüldüğü gibi 1. sınıfların %87,5'u, 2. sınıfların %90'ı, 3. sınıfların %100'ü İHL mezunu iken 4. sınıfların ise %78,3'ü İHL mezunudur. Yani düz lise mezunu oranı son sınıflarda %21'dir. Bu farklılığın temel nedeni 1999 yılında YÖK'ün yapmış olduğu yeni bir düzenleme ile meslek lisesi mezunlarının kendi alanlarında bir yüksek öğretim kurumunu tercih ettiklerinde ek puan almaları, farklı bir programı tercih ettiklerinde ise puan kaybına uğramaları ile ilgilidir. Dolayısıyla İlahiyat Fakültelerine daha çok İHL mezunları girmeye hak kazanmaktadır.

Tablo 4: Lise Çıkış Yeri

	Sayı	Oran
İl	128	53,3
İlçe	99	41,3
Yurtdışı	8	3,3
Kasaba	4	1,7
Toplam	239	99,6

Öğrencilerin mezun oldukları lisenin bulunduğu yerleşim birimleri Tablo 4'de açıklanmaktadır. Buna göre öğrencilerin %1,7'si kasaba, %41,3'ü ilçe, %53,3'ü il ve %3,3'ü ise yurt dışında bulunan bir liseden me-

zun olmuşlardır. Bu sonuç bize son 10 yıldır Türkiye’de hızlanan şehirleşmeyi de açıkça göstermektedir. Dolayısıyla öğrencilerin %50’den fazlasının şehir merkezli bir liseden mezun olduğu görülmektedir. Ancak olaya bir başka açıdan bakıldığında öğrencilerin hala %50 gibi bir oranının kırsal yerleşim birimlerinden geldiği anlaşılmaktadır. Büyük bir ihtimalle bunların aileleri de şehirde oturmaktadır. Yurtdışındaki bir liseden mezun olan öğrencilerin büyük çoğunluğu Türki Cumhuriyetler, Dağıstan ve Balkanlardan gelen öğrencilerdir. Sayıları çok az da olsa Almanya’da bir liseden mezun olan öğrenciler de mevcuttur.

Tablo 5: Coğrafi Bölge

	Sayı	Oran
İç Anadolu	123	51,2
Akdeniz	35	14,6
Doğu	22	9,2
Karadeniz	19	7,9
Ege	11	4,6
Marmara	11	4,6
Güneydoğu	11	4,6
Toplam	232	100,0

Öğrencilerimizin geldikleri coğrafi bölgelere göre dağılımı ise Tablo 5’de görülmektedir. Buna göre öğrencilerimizin %51,2’si İç Anadolu, %14,6’sı Akdeniz, %9,2’si Doğu Anadolu , %7,9’u Karadeniz, %4,6’sı Marmara, %4,6’sı Ege ve %4,6’sı Güneydoğu Anadolu bölgelerinden gelmektedir. Fakültede farklı coğrafi bölgelerden gelen öğrenciler genellikle geldikleri bölgelerin belli şehirlerinde yoğunlaşmaktadır. İç Anadolu’dan gelen öğrencilerin büyük çoğunluğu Kayseri, Yozgat, Nevşehir, Kırşehir ve Sivas menşelidir. Akdeniz bölgesinden gelen öğrenciler ise daha çok Osmaniye, İskenderun, Dört Yol, Kozan, Kadirli, Erdemli ve Antalya Elmalı ilçelerinden gelmektedir. Doğu Anadolu’dan gelenler ise daha çok Ağrı, Bingöl, Elazığ ve Malatya şehirlerinde yoğunlaşmaktadır.

Tablo 6: Ailenin İkamet Yeri

	Sayı	Oran
İl	104	43,3
İlçe	72	30,0
Köy	43	17,9
Kasaba	12	5,0
Yurtdışı	9	3,8
Toplam	240	100,0

Anketimize katılan öğrencilerin ailelerinin daimi ikamet yerleri Tablo 6’da görüldüğü gibi, il merkezinde oturanlar %43,3 ile en büyük orana sahiptir. İlçede ikamet edenler %30 ile ikinci sırada yer almaktadır. Köy ve kasabada ikamet edenler ise %22,9 ile üçüncü sırada gelmektedir. Öğrencilerin ailelerinin 52.9’unun il dışında bir yerleşim biriminde oturduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 7: Anne-Baba Eğitimi

	Anne		Baba	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Okuma-yazma bilmiyor	71	29,6	5	2,1
İlkokul mezunu	142	59,2	125	52,1
Ortaokul mezunu	12	5,0	36	15,0
Lise mezunu	8	3,3	32	13,3
Üniversite mezunu	6	2,5	39	16,3
Cevapsız	1	0,4	3	1,3
Toplam	239	99,6	237	98,8
Toplam	240	100,0	240	100,0

Anketimize katılan öğrencilerin anne ve babalarının eğitim düzeyleri ile ilgili Tablo 7 ebeveynin yarısından biraz fazlasının ilkokul mezunu olduğunu göstermektedir. Yalnız babaların eğitim durumu genel olarak annelerden daha yüksek olduğu görülmektedir. Özellikle en büyük farklılık okuma-yazma bilmeyen kategorisinde ortaya çıkmaktadır. Okuma-yazma bilmeyen annelerin oranı %29,6 iken babaların yalnızca %2,1’i bu kategoriye girmektedir. Anne eğitimi ile coğrafi bölgeler arasında yaptığımız çapraz ilişki neticesinde Güneydoğu Anadolu’dan gelen öğrencilerin annelerinin %54,5’u, Akdeniz bölgesinden gelenlerin %45,7 ile ikinci sırayı, Doğu Anadolu bölgesinden gelen öğrencilerin ise %36,4 oranı ile üçüncü sırayı, %27,8 ile Karadeniz bölgesi dördüncü sırayı alırken, İç Anadolu bölgesi

%23,6 oranı ile beşinci sırada yer almaktadır. Aynı farklılık üniversite mezunu anne-baba arasında da görülmektedir. Annelerde üniversite mezunu olanların oranı %2,5 iken, babalarda bu oran %16,3'tür. Ortaokul ve lise mezunu karşılaştırmasında ise anne-baba eğitim düzeylerinde babalar lehine %10'luk bir fark görülmektedir. Bu sonuçlar, Türkiye'deki kadın ve erkek eğitim düzeyleri arasındaki genel farklılığın bizim örneklemimizdeki yansımalarını göstermektedir.

Tablo 8: Ailenin Aylık Gelir Düzeyi

	Sayı	Oran
150 nin altı	25	10,4
150-250	68	28,3
250-500	90	37,5
500-1 milyar	44	18,3
1 milyar üzeri	7	2,9
Toplam	234	97,5
Cevapsız	6	2,5
Toplam	240	100,0

İlahiyat öğrencilerinin geldikleri ailelerin gelir düzeyleri Tablo 8'de de görüldüğü üzere, (2002 Nisan verilerine göre) %10,4'ü 150 milyon ve onun altında, %65,8'i 150 ile 500 milyon arasında, %21,2'si ise 500 milyon ve üzeri gelire sahip ailelerden gelmektedir. Gelir düzeyi 150 milyonun altındakiilerin %84'ü köy, kasaba ve ilçelerde otururken, 250-500 milyon gelir dilimindekilerin %77,8'i il ve ilçe merkezlerinde oturmaktadır. 500-1 milyar arasında geliri olanların ise hemen hemen tamamı (%93,2) il ve ilçe merkezlerinde meskundur. Bu da göstermektedir ki düşük gelir seviyesinde olanlar genelde kırsal kesimde oturmaktadır. Öte yandan Tablo 8'de ortaya çıkan verilere göre, öğrencilerin ailelerinin gelir düzeylerinin orta ve ortanın altındaki kategorilerde yoğunlaştığı görülmektedir.

Tablo 9: Aylık Harcama

	Sayı	Oran	Kümülatif Oran
30-50 milyon	59	25,1	25,1
50-75 milyon	57	24,3	49,4
75-100 milyon	57	24,3	73,6
100 miyondan fazla	62	26,0	100,0
Total	235	100,0	
Cevapsız	5	00	
Genel Toplam	240		

Öğrencilerin aylık harcama miktarlarına baktığımızda yarısı 75 milyon ve aşağısında harcama yaparken, diğer yarısı da 75 milyonun üzerinde aylık harcama yapabilme olanağına sahip oldukları görülmektedir. Doğal olarak bu harcama miktarlarının öğrenci ailelerinin gelir düzeyleriyle yakından ilgili olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 10: Anne-Baba Meslek Durumu

	Anne		Baba	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Ev hanımı	230	95,8	0	,0
İşadamı	0	,0	4	1,7
İşçi	2	,8	39	16,3
Memur	5	2,1	60	25,0
Esnaf-Sanatkar	2	,8	21	8,8
Emekli	0	,0	34	14,2
Ölü	0	,0	7	2,9
Çiftçi	0	,0	18	7,5
Toplam	239	99,6	216	90,0
Cevapsız	1	,4	24	10,0

Öğrencilerin ebeveynlerinin mesleki durumlarına gelince, annelerin %95,8'i ev hanımı, %3,1'i ise işçi, memur ve esnaf-sanatkarıdır. Babalarda ise %25 ile memur olanlar birinci sırada yer almakta, bunu %16,3 ile işçi olanlar, üçüncü sırada ise %14,2 ile emekliler yer almaktadır. %8,8'i esnaf iken %7,5'u da tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Öğrencilerin babalarının sosyal güvenceli mesleklerde yoğunlaşma eğilimine karşılık annelerinin hemen hemen tamamına yakının ev hanımı olması ait oldukları aile tipolojisi hakkında bir fikir vermektedir.

Tablo 11: Tercih Sırası

	Sayı	Oran	G. Oran
1-5	101	42,1	42,3
6-10	81	33,8	33,9
11-15	40	16,7	16,7
16-Yukarısı	17	7,1	7,1
Toplam	239	99,6	100,0
Cevapsız	1	,4	
Toplam	240	100,0	

Öğrencilerin Üniversite tercih sıralamasında Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesini 1-5 arası tercih edenler %42,1'dir. 6-10 arası tercih edenler %33,8, 11-15 arası tercih edenler %16,7, 16 ve yukarısı sıraya yerleştirenler ise %7,1'dir. Bu da göstermektedir ki Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesini genelde ilk 10 tercihleri arasına (%75,9) yerleştirmektedirler.

Tablo 12: Barınma Yeri

	Sayı	Oran	G. Oran
Aile	49	20,4	20,4
Arkadaşlarla birlikte	63	26,3	26,3
Cemaat	35	14,6	14,6
Kredi Yurtlar Kur.	26	10,8	10,8
Diyanet	24	10,0	10,0
Hepsi	19	7,9	7,9
Kendi kiraladığı ev	9	3,8	3,8
Özel yurt	8	3,3	3,3
Cevapsız	7	2,9	2,9
Toplam	240	100,0	100,0

Öğrencilerin öğrenimleri süresince nerede kaldıkları ile ilgili soruya verdikleri yanıtlara göre (Bkz. Tablo 12) arkadaşlarıyla birlikte kiraladıkları evde kalanların en yüksek oranı oluşturdukları görülmektedir. İkinci sırada aileleriyle birlikte kalanlar gelirken, üçüncü sıraya cemaat yurtlarında veya evlerinde kalanlar gelmektedir. Yalnız cemaat evlerinde kalan öğrencilerden bir kısmı maddi zorunluluktan dolayı burayı tercih ettiklerini ifade etmişlerdir. Resmi barınma yerleri olan Diyanet ve Kredi Yurtlar Kurumu eşit oranda dördüncü sıraya yerleşmektedir. Cinsiyet ve barınma yeri arasında yapılan çapraz ilişki neticesinde arkadaşlarla birlikte ev kiralayan erkek öğren-

ciler (%36,89) kızlara göre (%17,9) oldukça yüksektir. Ayrıca kızların %17,9'u Diyanet Kız yurdunda kalmaktadırlar. Sınıfla barınma yeri arasında yapılan ilişkide ise en ilginç veri, üst sınıflara doğru gidildikçe cemaat yurdu ve evlerinde ve Kredi Yurtlar Kurumunda barınma oranı düşerken, arkadaşlarla birlikte kiraladıkları evde kalma oranı da artmaktadır. Bu da göstermektedir ki öğrenciler yıllar geçtikçe çevreyi daha iyi tanımakta ve edindikleri arkadaş grupları ile kendilerini daha iyi ifade edip rahat hissedebilecekleri ortamları tercih etmektedirler. Ayrıca fakültede alınan eğitim düzeyinin artışı ile ön plana çıkan bireysellikten de söz etmek mümkün görünmektedir. Öte yandan ailenin gelir seviyesi arttıkça cemaat yurt ve evlerinde barınma oranında bir düşüş eğilimi görülmektedir.

Tablo 13: Anne-Babanın Dindarlık Düzeyleri

	Anne Dindarlığı		Baba Dindarlığı	
	Sayı	Oran	Sayı	Oran
Çok dindar	35	14,6	36	15,0
Dindar	155	64,6	131	54,6
Biraz dindar	44	18,3	56	23,3
İlgisiz	4	1,7	9	3,8
Cevapsız	2	,8	8	3,3
Toplam	240	100,0	240	100,0

Öğrencilerden ebeveynlerinin dindarlıklarını, herhangi bir dindarlık ölçüğü kullanmaksızın yalnızca kendi algılamaları açısından değerlendirmeleri istenmiştir. Bu değerlendirmeye göre öğrenciler annelerini babalarından daha dindar görmektedirler. Dört kategoriye ayırdığımız dindarlık derecelendirmesinde öğrenciler anne-babalarını eşit oranda (anne %14,6, baba %15) çok dindar kategorisinde değerlendirirken, çoğunluğu (anne %64,6, babalar %54,6) ebeveynlerini ikinci sırada yer alan “dindar” kategorisinde gördükleri anlaşılmaktadır. İkinci sırada “Biraz dindar” (anne 18,3, baba 23,3) gelmektedir. Üçüncü sırada “Çok dindar” ve son sırada ise babalarda %3,8, annelerde ise %1,7 oranları ile “Dine karşı ilgisiz” kategorisi yer almaktadır.

Tablo 14: Dini Pratikleri Yerine Getirme Durumu

	Sayı	Oran
Tam	45	18,8
Nispeten	152	63,3
Zayıf	41	17,1
Cevapsız	2	,8
Toplam	240	100,0

Öğrencilere kendi dini pratiklerini yerine getirme durumlarına ilişkin sorulan soruya verdikleri cevaplar üç temel kategoride değerlendirilmiştir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu dini pratikleri kısmen yerine getirdiklerini (%63,3) ifade ederken, dini pratiklerini eksiksiz yerine getirenlerle, bu konuda zayıf olanların oranı birbirine çok yakındır.

Tablo 15: Dini Pratikleri yerine Getirme Durumu ile Cinsiyet İlişkisi

Cinsiyet	İbadet durumu			Toplam
	Tam	Nispeten	Zayıf	
Erkek	19	59	26	104
	18,3%	56,7%	25,0%	100,0%
Kız	26	93	15	134
	19,4%	69,4%	11,2%	100,0%
Toplam	45	152	41	238
	18,9%	63,9%	17,2%	100,0%

Yalnız cinsiyet ile dini pratiklerini yerine getirme arasındaki çapraz ilişkiye bakıldığında erkeklerle kızlar arasında anlamlı bir farklılık görülmektedir. Kızların dini pratikleri yerine getirme oranı erkeklerden daha yüksektir. Dini pratiklerini tam olarak yerine getirme konusunda erkeklerle kızlar birbirine çok yakın çıkmıştır. Dini pratikleri kısmen yerine getirme oranı erkeklerde %56,7 iken bu oran kızlarda %69,4 tür. Dini pratiklerde zayıf olduğunu söyleyenlerin oranı erkeklerde %25,00 iken bu oran kızlarda %11,2'dir.

Dini pratiklerini yerine getirme ile sınıflar arasındaki çapraz ilişki bize göstermektedir ki, ileri sınıflara doğru gidildikçe dini pratikleri yerine getirme oranında azalma görülmektedir. Burada dini pratiklerde bir azalmanın varlığı kolayca dinden uzaklaşma veya soğuma olarak yorumlanmamalıdır. Anketimizdeki 69. soru olan "Bu fakülteye geldikten sonra sizde ne tür bir değişiklik oldu?" sorusuna verilen cevaplardan da anlaşılmaktadır ki

fakülte eğitimi boyunca dini anlayışta önemli bir değişimin ortaya çıktığı görülmektedir.⁶ Öğrenciler fakültenin ilk yıllarında “dindarlık” kavramını daha çok dini pratikleri yerine getirme olarak düşünürlerken, son yıllara doğru dindarlık anlayışlarının kapsamı içerisine, dini pratiklerin yanında bireysel gelişme, sosyal ilişkilerde hoşgörü, sosyal ve doğal çevreyle iyi ilişkiler içerisinde olma gibi günlük yaşamın bütün alanları girmektedir.

Tablo 16: Okuma Sıklığı

	Sayı	Oran
Ayda bir	139	57,9
Haftada bir	71	29,6
Yılda birkaç	28	11,7
Hiç	2	,8
Toplam	240	100,0

Öğrencilerin ders dışı kitap okuma sıklığına gelince yarıdan fazlasının (%57,9) ayda en az bir kitap okuduğu veya incelediği görülmektedir. Haftada bir kitap okuyanların oranı ise %29,6’dır. Yılda bir-kaç tane kitap okuma oranı ise %11,7’dir. Bu oranlar Türkiye’de kitap okuma alışkanlığı dikkate alınırca oldukça yüksek sayılabilir. Ayrıca fakülte kütüphanesinin açık raf sistemine sahip olmasının da bunda etkisinin büyük olduğunu söyleyebiliriz.

Tablo 17: Kitap Tercihi

	Sayı	Oran
Hepsi	117	48,7
Dinî	45	18,8
Edebiyatla ilgili	33	13,8
Psikoloji, Sosyoloji ve Felsefe	27	11,3
Tarihi, Kültürel	11	4,6
Siyasi	7	2,9
Toplam	240	100,0

Öğrencilere ders dışında okudukları kitaplarla ilgili soruya verdikleri yanıtlara göre, öğrencilerin kitap okuma alışkanlıklarının oldukça yüksek olduğu (%99) görülmüştür. Kitapların türü ile ilgili olarak ise genelde her türden kitabı okuyanların oranı %48,7’dir. İkinci sırada yalnızca dini içerikli %18, üçüncü sırada edebiyatla ilgili %13,8, dördüncü sırada ise psikoloji, sosyoloji ve felsefe içerikli kitaplar yer almaktadır. Son yıllarda özellikle

psikoloji, sosyoloji, felsefe, edebiyat ve kültürel ağırlıklı kitapların okunma oranı gittikçe artmaktadır. Bunun yanında siyasi içerikli kitapları okuyanların oranı %2,9 (7 kişi) en son sırada yer almıştır. Görünen o ki öğrencilerin siyasal alanla olan ilgileri de oldukça zayıf olduğu görülmektedir. Fakülte kütüphanesinden ödünç kitap alma istatistiklerine baktığımızda gerek 2000-2001 ve gerekse 2001-2002 öğretim dönemlerinde yine sosyal bilimler alanına yönelik geniş bir ilgi kendini gösterirken siyaset ile ilgili kitaplara olan ilginin oldukça az olduğu anlaşılmaktadır.⁷

Tablo 18: Boş zamanlar değerlendirme

	Sayı	Geçerli oran
Okuma	57	25,1
Okuyarak ve arkadaşlarla eğlenerek	48	21,1
Sinema, tiyatro, spor, internet vs.	47	20,7
Hepsi	31	13,7
Arkadaşlarla sohbet ederek	24	10,6
Amaçsız bir şekilde	10	4,4
Klüp ve dernek etkinliklerine katılarak	6	2,6
Bir iş yerinde çalışarak	4	1,8
Toplam	227	100,0

Öğrencilerin boş zaman aktivitelerine baktığımızda, ilk iki sırayı kitap okuma ve arkadaşlarıyla birlikte eğlenme alışkanlığı gelmektedir. Bu da öğrenciler için ders dışı boş zamanları değerlendirmede beklenen bir eğilimi ortaya koymaktadır. Üniversite öğrencilerinin yapmaları beklenen klüp, dernek etkinliklere katılan öğrenci sayısının oldukça az olduğu görülmektedir. Hiçbir amacı olmayan öğrenci oranı ise %4,4 tür. Ayrıca %1,8 gibi çok düşük te olsa bir öğrenci bir iş yerinde çalışmak zorunda olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo 19: Toplum Cemaat İçinde Yararlı Olunup-Olunamayacağı

	Sayı	Oran
Kısmen	113	47,1
Hayır	68	28,3
Evet	51	21,3
Toplam	232	96,7
Cevapsız	8	3,3
Toplam	240	100,0

“Topluma cemaat yapıları içinde daha yararlı olunabileceği” düşüncesine katılıyor musunuz? şeklinde sorduğumuz soru “evet, kısmen ve hayır” şeklinde üç kategoride cevaplandırmaları istenmiştir. Verilen cevaplara göre, “kısmen yararlı olunabileceği” en büyük oranla (%47,1) birinci sırada yer almıştır. İkinci sırada ise “hayır” diyenlerin oranı %28,3 gelirken, “evet” diyenler %21,3 ile son sırada yer almıştır.

Tablo 20

Cemaatleşme Eğiliminin Nedenleri	Sayı	Oran
Kalıp fikirler içerisinde kalır	80	41,0
Sosyal dayanışma ve birliktelik	53	27,2
Cemaatlerin zararları yanında yararları da vardır	52	26,7
Dini eğitim veren kurumlar görevini yapamıyor	10	5,1
Toplam	195	100,0
Cevapsız	45	

Dine ve topluma cemaat yapıları içinde daha yararlı olunabileceği düşüncesine katılıp-katılmama nedenlerini tespit etmek amacıyla açık uçlu bir soru daha soruldu. Buradan alınan yanıtlara göre öğrencilerimizin %41’i cemaatlerin kişileri belli kalıp yargılar içerisine soktuğunu söyleyerek en yüksek oranı teşkil etmektedirler. İkinci sırada %27,2 ile “cemaatlerin sosyal yardımlaşma ve dayanışma ve birlikteliği teşvik ettiğini” düşünmektedirler. Hemen bunun ardından %26,7 ile “cemaatlerin zararları yanında yararlarının da olduğunu” düşünenler gelmektedir. %5,1 gibi düşük bir oranda ki denekler de “dini eğitim veren kurumların görevlerini yeterince yerine getirmedikleri için cemaatlere ihtiyaç duyulduğunu” söylemişlerdir. Bu sonuçlara göre cemaatlerin koşulsuz bir şekilde yararlı olduğunu düşünenlerin oranı %27,2’dir. Cevapların sınıflara göre dağılımında bu seçeneğin birinci sınıflar arasında %44,8 oranla en yüksek düzeyde iken, 2 sınıfta en düşük seviyesine (%19,4) inmektedir. Üçüncü sınıftan itibaren tekrar bir yükselme eğilimine girerek son sınıflarda %25,7 düzeyine gelmektedir. Bu da gösteriyor ki alınan eğitim neticesinde belli ölçüde bir bireyselleşme ortaya çıkarken son sınıfa doğru mezuniyet sonrası bir görev alamama endişesi ve kaygısı tekrar cemaatlere olan eğilimi artırıcı rol oynamaktadır. Cemaatlerin kişileri kalıp yargılar içerisinde bıraktığı ile ilgili cevaplarda bu durum birinci sınıfta düşük iken (%27,6), diğer sınıflarda oldukça yüksek düzeylere (4. sınıflar için %42,6) erişmektedir. Ailenin gelir düzeyi bakımından karşılaştırma yapıldığında ise beklenenin aksine gelir düzeyi arttıkça cemaatlerle

İlgili olumlu düşüncenin arttığı görülmektedir. Bu arada cemaatlerin kişileri kalıp yargılar içerisinde bıraktığını söyleyenlerin en düşük gelir dilimini dışarıda bırakırsak, ailenin gelir düzeyi arttıkça bu anlayışa katılma oranı da yükselmektedir.

Cemaat evlerinde kalanların %48,6'sı ancak cemaatlerin yararlı olabileceğini düşünürken, %8,6 da cemaatlerin yararlı olabileceğini düşünmemektedirler.

Tablo 21: Topluma Cemaat İçinde Yararlı Olunup Olunamayacağını Sınıflar Açısından Karşılaştırılması

SINIFLAR	Evet	Kısmen	Hayır	Toplam
1. Sınıf	15 40,5%	16 43,2%	6 16,2%	37 100,0%
2. Sınıf	2 5,1%	24 61,5%	13 33,3%	39 100,0%
3. Sınıf	11 28,2%	18 46,2%	10 25,6%	39 100,0%
4. Sınıf	23 19,7%	55 47,0%	39 33,3%	117 100,0%
Toplam	51 22,0%	113 48,7%	68 29,3%	232 100,0%

Cemaatlerin toplumsal ve dini gelişmeye yararlı olabileceği anlayışı ile sınıflar arası yapılan karşılaştırmada farklılıklar görülmektedir. Sınıflar ilerledikçe “cemaatin yararlı olacağı anlayışı gittikçe azalmakta, “yararlı olamayacağı” anlayışı ise artmaktadır (Bkz. Tablo 21).

Tablo 22:

İlahiyattan memnun olma durumu	Sayı	Oran
Memnun ama gelecek kaygısı var	61	52,6
Memnun	27	23,3
Pişman	11	9,5
Memnun, eğitim yetersiz	11	9,5
Memnun, uygulama sorun	6	5,2
Toplam	116	100,0

Bilindiği gibi üniversiteye başlayan öğrencilerin bir kısmı fakültenin beklentilerini karşılayamazlar ve bir memnuniyetsizlik duygusuna düşerler. Bu durumu tespit etmek amacıyla yalnızca son sınıfların cevaplaması için ankete koyduğumuz sorulara verilen cevaplara göre İlahiyat Fakültesini

kazanan öğrencilerin %9,5'i bu fakültede bulunmaktan "pişman olduklarını" belirtmişlerdir. %23,3'ü ise memnun olduklarını belirtirken, %52,6'sı da "memnun olmakla birlikte gelecek kaygısı yaşadıklarını ifade etmişlerdir. Son yıllarda İlahiyat fakültesi mezunlarının din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmeni olma şansının oldukça düşük olduğuna bakılırsa, ilahiyat okumaktan pişman olanların oranının çok düşük olması oldukça dikkate değerdir. Kızlar arasında İlahiyata geldiği için pişman olanların oranı % 3,7 iken bu oran erkekler arasında %11,8 ile kızların üç katına eş değerdedir.

Tablo 23: Memnuniyet nedeni

	Sayı	Oran
İsteyerek seçmedim, ama memnunum	77	32,1
Cevapsız	47	19,6
Umduğumu buldum	43	17,9
Arkadaşlarla kurulan iyi diyalog	27	11,3
Kendi isteğimle geldim, umduğumu bulamadım	20	8,3
Hocalarla kurulan iyi diyalog	14	5,8
Dinimi ve kendimi tanıma fırsatı buldum	12	5,0
Toplam	193	80,4

Fakültede bulunmaktan memnun olduğunu ifade eden öğrencilerin arasında en önde geleni %32,1 ile Fakülteyi istemeyerek tercih edip gelen ama memnun olanlar oluşturmaktadır. İkinci sırada ise %17,9 ile Fakülteden beklentilerini bulduğunu ifade eden öğrenciler gelmektedir. Cevapsız kalan %19,6 'lık oran öğrencilerin memnuniyet konusunda bir takım çelişkiler içerisinde bulunduğunu göstermektedir.

Fakültede bulunmaktan hoşnut olmadığını ifade eden öğrencilerin hoşnutsuzluk nedenlerine gelince birinci sırayı %15 ile "öğretim elemanlarını bilgi açısından yetersiz bulanlar" gelmektedir. Yapılan çapraz ilişkiler neticesinde hocaları yetersiz bulduklarını ifade eden öğrencilerin bu konudaki en büyük eleştiriyi %23 ile Arapça hocalarına yönelttikleri görülmektedir. Yine en çok zorlandıkları dersler arasında %74,3 ile Arapça dersini belirtmeleri İlahiyat Fakültesinde Arapça öğretimi ile ilgili bir sorunun olduğuna işaret etmektedir. Hoşnut olmayanların arasında gelecekle ilgili iş kaygısı olanların oranı ise %11,7 dir.

Tablo 24:

Fakülteyi Tercih Nedeni	Sayı	Oran
Dini doğru öğrenmek ve öğretmek için	121	53,3
Öğretmenlik ve din hizmetleri alanında bir meslek sahibi olm	34	15,0
Puan nedeni ve sınav sistemi gereği	30	13,2
Ailemin ve çevrenin yönlendirmesiyle	26	11,5
Sınav sistemi nedeniyle geldim, ama memnunum	16	7,0
Toplam	227	100,0

İlahiyat Fakültesini tercih nedeni öğrenciler arasında yukarıdaki gibi ortaya çıkmaktadır. Buna göre öğrencilerin en yüksek oranla %53,3'ü "dini daha doğru bir şekilde öğrenmek ve öğretmek idealiyle, %15'i de öğretmenlik ve din hizmetleri alanında bir meslek sahibi olmak amacıyla tercih ettiklerini söylemektedirler. Geri kalan %31,7'si de çevrenin ve sınav sisteminin yönlendirmesi ile İlahiyat Fakültesini tercih etmişlerdir. Öğrencilerin %7'si de sınav sistemi ile tercih etmek zorunda kaldıklarını ama memnun olduklarını söylemektedirler.

Tablo25: Kendi Kişiliğini Değerlendirme

	Sayı	Oran
Kişilik zafiyeti ve kendine güvensiz	56	34,6
Sosyal ilişkilerde zayıf	34	21,0
Dini konularda bilgi yetersizliği	27	16,7
Sorumluluk almaktan kaçınma	23	14,2
Kendine aşırı güven	10	6,2
Peşin yargılı	8	4,9
Hepsi	4	2,5
Toplam	162	100,0
Cevapsız	78	32,5
Toplam	240	100,0

Yaptığımız ankette öğrencilerin, kendilerini özelleştirmeye tabi tutmaları istenmiş, kendilerinde var olan ama beğenmedikleri özelliklerinin neler olduğu sorulmuştur. Verilen cevaplara göre öğrencilerin %32,5'i bu soruya cevap vermekten kaçınırken, %67,5'i çeşitli yönleriyle kendilerini eleştirmekten çekinmemiştir. Cevap veren öğrencilerin kendilerini en yoğun olarak eleştirdikleri alan "kişilik zafiyeti ve kendine güvensizlik" boyutunda olmuştur (%34,6). Bu oranın %11,1'i erkek öğrenciler iken, %23,5'i ise

kızlardan oluşmaktadır. Bu da göstermektedir ki kız öğrencilerin kendilerine olan güvensizlik sorunu daha yüksektir. İkinci sırada (%21) ise sosyal ilişkilerde zayıf olduklarını düşünenler gelmektedir. İlahiyat Fakültesinde okumasına rağmen azımsanamayacak oranda (%16,7) öğrenci de kendilerini dini bilgi bakımından yetersiz bulduklarını düşünmektedirler. Dini konularda bilgi yetersizliği içinde olduklarını ifade eden öğrencilerin %37'si erkek iken, %63'ü ise kızlardan oluşmaktadır. Bu sonuç kızların bilgi bakımından gerçekte eksik oldukları şeklinde anlaşılmalıysa da, aksine bu konuya olan ilgi ve taleplerinin daha yüksek olduğunu da düşünmemize imkan vermektedir. Sınıflara göre yaptığımız çapraz ilişki, birinci sınıfa yeni gelen öğrenci belli ölçüde kendisini yetersiz hissederken, (%18,5), ikinci sınıfta almış oldukları eğitim neticesinde bilgi bakımından belli bir düzeye eriştiklerini düşünmekte (%7,4), 3. (%33,3) ve 4. sınıflarda (%40,7) ise daha çok şey öğrenmeleri gerektiğinin farkına varınca kendilerini bilgi bakımından eksik hissetmektedirler.

Tablo 26:

Mezun olduktan sonraki planlar	Sayı	Oran
Öğretmenlik	64	30,3
Akademik	55	26,1
Diyanet	20	9,5
Serbest	20	9,5
Öğretmenlik ve akademik çalışma	14	6,6
Ne iş olursa	13	6,2
Milli Eğitim veya Diyanette görev almak istiyorum	11	5,2
Diyanette görevli	7	3,3
Yurt dışına gitmek	5	2,4
İyi bir anne ve eş olmak istiyor	2	,9
Toplam	211	100,0

Öğrencilerin Fakülteden mezun olduktan sonraki mesleki geleceklerini nasıl planladıkları öğrenmek için sorulan soruya verdikleri yanıtlar şöyledir (Bkz. Tablo 26). Fakülteye gelen öğrencilerin öncelikli amacı ilk ve orta öğretimde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni olmaktır. Dolayısıyla bu amaç %30,3 ile birinci sırada yer almaktadır. Akademik çalışma yapmak isteyenler %26,1 ile ikinci sınıfa yerleşmektedir. Erkeklerin %23,3'ü kızların %28,1'i akademik çalışma yapmak istemektedirler. Diyanette görev almak ve serbest çalışmak isteyenler ise %9,5 ile üçüncü sırada yer almaktadır. Erkeklerin %3,3'ü ancak Diyanet'te görev yapmak isterken,

kızlar %14 ile daha yüksek bir orana ulaşmaktadır. Gelir düzeyi bakımından yapılan çapraz ilişki analizinde dikkat çekici bir farklılaşma gözlenmiştir. Buna göre gelir düzeyi yükseldikçe akademik ve serbest çalışma eğiliminde de bir artış gözlenmiştir. Öte yandan gelir seviyesi düşük olanlarda öğretmen olma isteği artış göstermektedir.

Tablo 27: Görüş Değişikliği

	Sayı	Oran
Evet	136	60,4
Kısmen	78	34,7
Hayır	11	4,9
Toplam	225	100,0
Cevapsız	15	
Genel Toplam	240	

Öğrencilere Fakülte eğitimleri boyunca bilgi, düşünce ve davranışlarında herhangi bir değişikliğin olup-olmadığı sorulmuştur. Verilen yanıtlara göre öğrencilerin hemen hemen tamamına yakını (%95,1) bu boyutlarda bir takım değişikliklerin oluştuğunu belirtmişlerdir. Bunların %60,4'ünde tam bir değişme, %34,7'sinde de kısmi bir değişimin varlığı ifade edilmiştir. Yalnızca %4,9 gibi çok düşük bir oranda öğrenciler kendilerinde herhangi bir değişikliğin olmadığını belirtmişlerdir. Sınıflarla ilgili yapılan çapraz ilişki neticesinde, bunların %45,5'i henüz okula yeni başlamış ve değişikliğin farkına varacak kadar bir tecrübe süresi yaşamamış 1. sınıfta olan öğrenciler olduğu göz önüne alınırsa, değişikliğin olmadığını söyleyen öğrenci sayısı yok denecek kadar azdır denilebilir. Cinsiyete göre yapılan çapraz ilişkide değişikliğin kızlarda erkeklere göre daha fazla olduğu gözlenmiştir. Tam değişme kızlarda %64,1 iken erkeklerde %55,7'dir. Ayrıca hiç değişikliğin olmadığını ifade eden erkek oranı %7,2 iken bu oran kızlarda %3,1'dir. Sınav sistemi nedeni ile İlahiyatı tercih etmek zorunda kalan öğrencilerin de %10,3'ü değişikliğin olmadığını ifade etmişlerdir.

Tablo 28:

Ne tür bir değişiklik oldu	Sayı	Oran
Kişilik, bilgi, görüş ve düşüncede değişiklik oldu	130	84,4
Daha çok okumaya ve kendimi geliştirmeye başladım	14	9,1
Eleştirel bir düşünce yapısına sahip oldum	6	3,9
Dine karşı ilgide azalma oldu	4	2,6
Toplam	154	100,0
Cevapsız	86	
Genel Toplam	240	

Öğrencilerde ne tür bir değişikliğin olduğunu öğrenmek amacıyla da açık uçlu bir soru soruldu. Bu soruya %35,8 (86 kişi) oranında bir öğrencinin yanıt vermediği görülmüştür. 1. sınıf öğrencilerinin %47,5'i, (19) ikinci sınıf öğrencilerinin %42,5'i (17), 3. sınıf öğrencilerinin %17,5'i (7) ve 4. sınıf öğrencilerinin ise %35,8'i (43) bu soruya yanıt vermemiştir. Bir kısım öğrencilerin de ankette bu sorunun bulunduğu son sayfadaki sorulara cevap vermeyi unuttukları görülmüştür. Ayrıca bu sorunun açık uçlu olması nedeniyle bir kısım öğrencilerin cevap vermedikleri anlaşılmaktadır. Öğrencilerin verdikleri yanıtlar tasnif edildi. Bu tasnife göre ortaya çıkan değişikliklerin genel mahiyeti bilgi, görgü, kişilik, düşünce, daha çok okuma ve kendini geliştirme, eleştirel düşünebilme yetisini kazanma, farklılıkları hoşgörü ile karşılama, insanlara daha çok saygı gösterme ve onlara değer verme şeklinde değişikliklerin olduğu vurgulanmıştır. Bu değişiklikler arasında en dikkat çeken de, öğrencilerin dini-sosyal bilimler alanına olan ilgisinin artmış olduğunun gözlenmesidir. Araştırmamızda derslerle ilgili katı bir ayırım yoluna gitmedik. Bu konuda daha önce yapılmış bir çalışmaya atıfta bulunarak bir değerlendirme yoluna gidebiliriz. Bu çalışmada öğrenciler gerekli ve önemli dersler arasında Kuran, Tefsir, Hadis, İslam Hukuku ve Arapça'yı; faydasız ve hatta zararlı olanlar arasında ise Felsefe, Mantık, Sosyoloji, Psikoloji vb. dersleri saymışlardır.⁸ Bugün ise, diğer dersler göz ardı edilmemekle birlikte, genelde felsefe ve din bilimleri alanına giren bu derslere önemli derecede bir yönelimin olduğunu öğrencilerde tutum ve davranış değişikliği açısından belirtmekte yarar vardır. Öğrenciler bu konu ile ilgili düşüncelerini; "Kişilik, bilgi, hayat görüşü ve düşüncelerim değişti. Dine bakış açım ve din anlayışım değişti, olaylara çok boyutlu bakabilmeyi öğrendim. Fikir taassubundan kurtuldum, eleştirel bir düşünce yapısına sahip oldum. Her duyduğuma araştırmadan inanmıyorum. Daha esnek olmayı ve dış görünüme göre değerlendirmemeyi öğrendim. Daha rahat davranıyorum, kalıp yargılarım yok oldu; hayata daha olumlu bakıyorum; karşı fikre karşı saygı duymayı ve başkalarıyla ilişkilerde dürüst, adil davranmayı öğrendim.

İnsanları daha iyi tanıdım, her insanın değerli olduğunu düşünüyorum, daha çok okumaya ve kendimi geliştirmeye başladım, kendi benliğimin farkına vardım, kendime güvenim arttı, sosyalleştim”. gibi ifadelerle yansıtmışlardır. En büyük değişikliğin %84,4 ile kişilik, bilgi, görüş ve düşüncelerde olduğu görülmektedir. Sınıflara göre yaptığımız karşılaştırmada bu konu ile ilgili anlamlı bir farklılık gözlenmemiştir. İkinci sırada ise %9,1 ile daha çok okuma alışkanlığı kazandığını ve kendini geliştirdiğini söyleyenler gelmektedir. Düşük de olsa %2,6 (4 kişi) oranında öğrenci “dine karşı ilgilerinde bir azalma olduğunu söylemişlerdir.

Ayrıca fakültede, karşı cinsler arası ilişkilerin büyük ölçüde geleneksel kadın-erkek ilişkileri düzeyinde seyretse de, son zamanlarda bu alanda belli bir kırılmanın varlığı da gözlenmektedir.

Sonuç ve Değerlendirme

Bu araştırma 2001-2002 öğretim yılında Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi öğrencilerin geldikleri sosyo-ekonomik ve kültürel alt yapılarını ve fakülte eğitimi boyunca onların kişilik, tutum ve davranışlarında meydana gelen değişimi gözlemek amacıyla yapılmıştır.

Araştırma ampirik bir çalışma olup, veri toplama yöntemi olarak anket kullanılmış ve elde edilen sayısal verilerin arkasında yatan psiko-sosyal nedenlere araştırmacıların kişisel gözlem ve görüşmeleriyle inilmeye çalışılmış, anlayıcı ve yorumlayıcı değerlendirme imkanları kullanılmıştır.

Öğrencilerin %52,9’u kırsal kesim özelliği taşıyan yerleşim birimlerinden gelmiş olup, ekonomik olarak da orta ve ortanın altında gelir düzeyine sahip ailelere mensupturlar. Ailelerin büyük çoğunluğunun aylık geliri 500 milyon ve altı olduğu görülürken aylık geliri 500 milyonun üzerindeki-lerin oranı %21,2’dir.

Bu durum onların harcamalarına da yansımaktadır. Bu nedenle, aylık ortalama 100 milyon ve altı harcama yapabilenlerin oranı %73,6 dır. Bu da ailelerinin gelir düzeylerini yansıtmaktadır.

Öğrencilerin ebeveynlerinin %50’den biraz yukarısı ilkokul mezunu iken, okuma yazma bilmeyen annelerin oranı (%29,6) oldukça yüksek çıkmıştır. Buna karşılık yüksek öğretim yapmış babaların oranı ise %16 gibi azımsanamayacak bir düzeyde olduğu görülmüştür. Öğrencilerin annelerinin neredeyse tamamı (95,6) ev hanımı iken babaları ise genelde memur, işçi ve emeklilerden oluşmaktadır.

Sanılanın aksine, öğrencilerin İlahiyat fakültesini tercih sıralamasında genelde ilk ona yerleştirdikleri görülmüştür. Öğrenciler fakülte eğitimleri boyunca ilk yıllarda daha çok Kredi Yurtlar Kurumu, Diyanet Yurdu ve cemaat yurdu ve evlerinde kalırken, zaman içerisinde buralardan ayrılıp arkadaş grupları halinde kiraladıkları evlerde yaşadıkları görülmüştür. Bu durum gerek zaman içerisinde yeni arkadaş gruplarının devreye girmesi ve gerekse de eğitim sürecinin artışına bağlı olarak ortaya çıkan bireyleşme eğilimi ile ilişkili bir tutum değişikliğine işaret etmektedir.

Araştırmanın sonucunda eğitim ve öğretim süreci içerisinde öğrencilerin sosyal yaşamla ilgili düşünce ve yaklaşımlarında, dini tutum ve davranışlarında dikkate değer bir değişimin varlığını destekleyen bulgulara rastlanmıştır.

Öğrencilerin ders dışı boş zamanlarında oldukça yüksek oranda kitap okuma eğilimi içerisinde oldukları gözlenmiştir. Okunan kitapların içeriği ilgili tercihlerinde dini alanın yanı sıra edebiyat, sosyoloji, psikoloji, felsefe, tarih ve kültürel içerikli kitaplara olan ilgilinin de oldukça yüksek çıktığı görülmüştür. Bununla birlikte, siyasal alanla ilgili kitapları okuma eğiliminin düşüklüğü dikkat çekicidir.

Araştırmamızda cinsiyet temelinde kendini gösteren önemli bir farklılaşma, kızların erkeklere göre dini pratikleri yerine getirmede daha istekli olmalarıdır. Buna karşılık, dini konularda bilgilerinin yetersiz olduğunu ifade edenlerin daha çok kızlar olması, onların derslere olan ilgi, devam durumu ve başarıları göz önünde tutulursa, dini bilgide aslında eksik olmadıklarını aksine bu konuya olan yüksek ilgi ve isteklerini yansıtmaktadır.

Araştırmamızda sınıf değişkenine bağlı olarak dikkate değer değişimlerin ortaya çıktığı bulunmuştur. Bu bağlamda özellikle yukarı sınıflara doğru gidildikçe, eğitim öğretim sürecinde din ve dindarlık kavramlarının içeriğinde ve uygulanmasında birtakım değişimlerin ortaya çıktığı gözlenmiştir. Din ve dindarlık anlayışları davranışsal boyutunun yanında, ruhsal ve bilişsel gelişim, ahlaki ilkeler bütünü olarak genişlemektedir. Yine sınıfların ilerlemesine bağlı olarak cemaatlerin himayesine ve toplum için işlevselliğine olan olumlu yaklaşma eğilimi gittikçe azalmaktadır. Burada alınan eğitim ve dindarlığın bilgi boyutunda ortaya çıkan artış, düşünce ve tutumlarda kendini gösteren bireyselleşmenin etmenlerinden birini oluşturmaktadır. Öte yandan kendini dini konularda bilgi yetersizliği içinde görme eğiliminin sınıflar ilerledikçe artması ilk bakışta paradoksal bir sonuç gibi görünmekle birlikte bu durumu bilgi boyutundaki artışın daha yoğun bilgi gereksinimini teşvik etmesiyle açıklanabilir. Fakülte eğitiminden sonra ki palanlar içeri-

sinde akademik çalışma yapmak isteyenlerin oranının %30'dan yüksek çıkması da bunun bir başka göstergesidir.

Sonuç olarak diyebiliriz ki, üniversite eğitim-öğretiminin yalnızca dindarlığın boyutlarında değil sosyo-kültürel yaşamın diğer alanlarında da birtakım değişimlere neden olduğu bu çalışmada da görülmüştür. Değişimlerin yönü ve mahiyeti daha çok cemaat türü ilişkilerden bireyselleşmeye doğru bir kişilik gelişimi, geleneksel din anlayışlarında belli ölçülerde bir farklılaşma, hayata ve toplumsal olaylara daha hoşgörülü bakma, dolayısıyla demokratik kişilik yapısını kazanma ve belli ölçülerde objektif ve eleştirel düşünebilmeyi geliştirme şeklinde olmuştur.

DİPNOTLAR

- ¹ M. Haralambos, **Sociology-Themes and Perspectives**, Bill and Hyman, London, 1965, s. 173.
- ² Dini entelektüel kavramı ve dini entelektüellerin fonksiyonu için bkz. W. M. Watt, **Dinlerde Hakikat; Sosyolojik ve Psikolojik Bir Yaklaşım**, Çev. Abdulvahap Taştan ve Ali Kuşat, İz yay. İstanbul, 2002, s. 106 ve devamı.
- ³ Benzer tespitler için bkz.: M. E. Ay, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Öğretim Elemanlarında Beklentileri," **Gençlik Dönemi ve Eğitimi Semineri**, İstanbul, 2000, s. 74
- ⁴ Asım Yapıcı, **Gençlerde Dini Kalp Yargıları; Sosyal Psikolojik Bir Araştırma**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri, 2002, s. 251-263.
- ⁵ Yurdağül Mehmetoğlu, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Eğitim-Öğretim Beklentileri", **Gençlik Dönemi ve Eğitimi Semineri**, İstanbul, 2000, s. 123.
- ⁶ Üniversite farklı sınıflarda ve bölümlerde okuyan öğrenciler arasındaki değer tercih sıralamalarında önemli bir değişikliğin olduğu yapılan başka çalışmalarda da ortaya konmuştur. Örneğin İlahiyat Fakültesi öğrencileri arasında aşağı sınıfta olanlarda daha çok ahret mutluluğu ve inanç problemleri ön sırayı alırken; yukarı sınıflarda daha çok teorik dini değerler ve sosyal ilişkilerin ön plana çıktığı görülmektedir. Bknz. Fatma Başaran, "Üniversite Eğitim Süresi İçinde Öğrencilerin Değer Tercih Sıralamalarında Değişme", **Yedinci Ulusal Psikoloji Kongresi Bilimsel Araştırmaları**, 22-25 Eylül 1992, ed. Rüyeyde Bayraktar, İhsan Dağ, Ankara, 1993 içinde ss. 49-58.
- ⁷ Siyasal alanla ilgili 2000-2001 öğretim yılında toplam 86 kitap ödünç alınırken 2001-2002 öğretim yılında toplam 63 kitap ödünç alınmıştır. Bu alan okunan kitap sıralamasında 46 kitap türünden 34. sırada yer almıştır.
- ⁸ Erdoğan Fırat, "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Problem Olarak Değerlendirdikleri Eğitimleriyle İlgili Konular", **DEÜ, İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S.6, İzmir, 1989, s. 22.